

Antropologia de la religió, el simbolisme i el ritual

Codi: 101269

Crèdits: 6

Titulació	Tipus	Curs	Semestre
2500256 Antropologia Social i Cultural	OB	2	2

Professor/a de contacte

Nom: Virginia Fons Renaudon

Correu electrònic: virginia.fons@uab.cat

Utilització d'idiomes a l'assignatura

Llengua vehicular majoritària: català (cat)

Grup íntegre en anglès: No

Grup íntegre en català: Sí

Grup íntegre en espanyol: No

Prerequisits

No hi ha prerequisits.

Objectius

L'assignatura s'imparteix el segon semestre del segon curs de grau, després d'*Antropologia econòmica* i *Antropologia del parentiu* (el primer semestre) i simultàniament a *Antropologia política* (el mateix semestre), que juntes conformen la matèria *Camps Clàssics de l'Antropologia*. Tracta de desenvolupar la teoria antropològica i l'anàlisi de la diversitat cultural de la religió, el ritual i els sistemes simbòlic-cognitius. També, se centra en saber aplicar el coneixement disciplinari en aquests dominis per a la identificació i l'estudi de la realitat sociocultural contemporània, especialment l'anàlisi de rituals "tradicionals" i actuals. Així, el seu objectiu és plantejar de forma crítica alguns supòsits, conceptes i teories relacionats amb aquests camps del coneixement.

Competències

- Actuar amb responsabilitat ètica i amb respecte pels drets i deures fonamentals, la diversitat i els valors democràtics.
- Actuar en l'àmbit de coneixement propi avaluant les desigualtats per raó de sexe/gènere.
- Aprehendre la diversitat cultural a través de l'etnografia i avaluar críticament els materials etnogràfics com a coneixement de contextos locals i com a proposta de models teòrics.
- Demostrar habilitats per treballar de manera autònoma o en equip per tal d'assolir els objectius planificats, en aquest cas en contextos multiculturals i interdisciplinaris.
- Demostrar que es coneix i es comprèn la història de la teoria antropològica i la gènesi dels seus conceptes bàsics.
- Fer servir les eines digitals i interpretar fonts documentals específiques de manera crítica.
- Fer treballs escrits o presentacions orals efectius i adaptats al registre adequat en diferents llengües.
- Que els estudiants sàpiguen aplicar els coneixements propis a la seva feina o vocació d'una manera professional i tinguin les competències que se solen demostrar per mitjà de l'elaboració i la defensa d'arguments i la resolució de problemes dins de la seva àrea d'estudi.

- Que els estudiants tinguin la capacitat de reunir i interpretar dades rellevants (normalment dins de la seva àrea d'estudi) per emetre judicis que incloguin una reflexió sobre temes destacats d'índole social, científica o ètica.
- Utilitzar el corpus etnogràfic i teòric de la disciplina amb capacitat d'anàlisi crítica i de síntesi.

Resultats d'aprenentatge

1. Analitzar críticament els principis, valors i procediments que regeixen l'exercici de la professió.
2. Avaluar críticament els models teòrics explícits i implícits als materials etnogràfics.
3. Comunicar fent un ús no sexista ni discriminatori del llenguatge.
4. Establir la connexió històrica entre el coneixement etnogràfic i el desenvolupament teòric.
5. Expressar les idees amb un vocabulari específic adequat a la disciplina.
6. Fer un ús ètic de la informació, sobretot quan té caràcter personal.
7. Identificar i aplegar críticament la bibliografia bàsica que ha conformat el camp d'estudi.
8. Identificar la variabilitat sociocultural a través de textos etnogràfics i fonts audiovisuals.
9. Identificar les idees principals i les secundàries i expressar-les amb correcció lingüística.
10. Interpretar la diversitat cultural a través de l'etnografia.
11. Planificar la feina de manera efectiva individualment o en grup per a la consecució dels objectius plantejats.
12. Resumir les característiques d'un text escrit en funció dels propòsits comunicatius.
13. Sintetitzar els coneixements adquirits sobre l'origen i les transformacions experimentades pels diversos camps d'estudi de la disciplina.
14. Utilitzar els conceptes bàsics de la teoria antropològica.
15. Valorar l'impacte de les dificultats, els prejudicis i les discriminacions que poden incloure les accions o projectes, a curt o llarg termini, en relació amb determinades persones o col·lectius.
16. Valorar la fiabilitat de les fonts, seleccionar dades rellevants i contrastar la informació.

Continguts

El temari d'aquesta assignatura se centra, principalment, en: les teories clàssiques de la religió, el símbol, el mite i el ritual. Tracta de revisar qüestions clau per a la comprensió del fenomen religiós i realitzar una aproximació antropològica a les diferents formes de comunicació simbòlica i de classificació, el simbolisme, el procés ritual i els drames rituals. També, el curs se centra en la ritualitat, tractant de mostrar alguns exemples actuals sobre la representació simbòlica en general i la seva eficàcia simbòlica.

Bloc temàtic I sobre la religió

Tema 1: L'antropologia social i l'estudi de la religió.

Tema 2: Revisió de conceptes clau: natural/sobrenatural, sagrat/profà, naturalesa/cultura, visible/invisible, etc.

Tema 3: Definició del fenomen religiós.

Bloc temàtic II sobre el símbol i les formes de classificació

Tema 4: El pensament simbòlic. L'estudi antropològic del símbol. Símbol, estructura i formes de classificació.

Tema 5: L'anàlisi simbòlica. La noció d'eficàcia simbòlica.

Bloc temàtic III sobre el mite i d'altres formes de comunicació simbòlica

Tema 6: Les teories clàssiques del mite. L'anàlisi estructural del mite.

Tema 7: Exemples de mites i d'altres formes de comunicació simbòlica.

Bloc temàtic IV sobre el ritual, el seu contingut i la seva eficàcia

Tema 8: L'estudi antropològic del ritual (aproximacions teòriques). Simbolisme, procés i drames rituals.

Tema 9: Definició del ritual (característiques, contingut simbòlic i funcions). Exemples etnogràfics sobre la ritualitat en diferents societats. La ritualitat contemporània i els actes simbòlics de classificació problemàtica. Procés de canvi i de creativitat constants.

Metodologia

- Classes magistrals amb suport TIC i debat en gran grup; visionat i discussió de documentals etnogràfics vinculats a sistemes religiosos i a rituals; discussió de textos vinculats amb els diferents blocs temàtics; discussió i anàlisi de rituals.
- Definició dels conceptes clau, especialment religió, símbol, ritual, mite; lectura comprensiva de textos; aplicació de conceptes teòrics a l'anàlisi de situacions rituals; treball teòric i anàlisi d'un ritual a partir d'una guia per a la seva realització.

Nota: es reservaran 15 minuts d'una classe, dins del calendari establert pel centre/titulació, per a la complementació per part de l'alumnat de les enquestes d'avaluació de l'actuació del professorat i d'avaluació de l'assignatura/mòdul.

Activitats formatives

Títol	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Tipus: Dirigides			
Classes teòriques i pràctiques dirigides pel professor	45	1,8	2, 4, 8, 10, 13, 14
Visionat i discussió de documentals	5	0,2	2, 8, 10, 14
Tipus: Supervisades			
Supervisió del professor a través de tutories en grup de l'observació, descripció i anàlisi d'un ritual. Exposició oral i pública de l'anàlisi del ritual	5	0,2	1, 3, 5, 6, 9, 13, 15
Tipus: Autònomes			
Estudi personal	25	1	2, 4, 7, 8, 11, 13
Lectura comprensiva de textos	25	1	2, 4, 8, 11
Observació, descripció i anàlisi d'un ritual, de forma autònoma, individual o en grup	20	0,8	1, 3, 5, 6, 11, 13, 14, 15, 16

Avaluació

El sistema d'avaluació s'organitza en 3 mòduls, on cadascun té un pes específic en la qualificació final:

1. Mòdul de prova escrita (50%). S'avaluarà el coneixement transversal de la teoria antropològica entorn els principals camps temàtics treballats a l'aula.
2. Mòdul de treball pràctic (40%). S'avaluarà un treball pràctic sobre l'anàlisi d'un ritual.
3. Mòdul de participació (10%). S'avaluarà la participació en treballs pràctics, tutories i/o presentació pública del treball analític d'un ritual. Aquest mòdul no és re-avaluable.

Al principi de curs es donaran les dates de lliurament dels treballs i exàmen, així com les instruccions per fer el treball. En el moment de realització de cada activitat avaluativa, la professora/el professor informará l'alumnat del procediment i data de revisió de les qualificacions.

- Per tal d'haver superat l'assignatura cal haver aprovat el mòdul 1 i 2 amb una qualificació mínima de 5 cadascun.
- Per tal de ser AVALUABLE, l'estudiant haurà d'haver-se presentat almenys als mòduls 1 o 2 i haver obtingut una qualificació mínima de 5 en un d'aquests.
- Serà, per tant, NO AVALUABLE aquell/a estudiant que no hagi completat aquestes proves al llarg del semestre.
- Si l'estudiant és avaluable, però no aprova el mòdul 1 o 2 el podrà recuperar en la data que estableixi Gestió Acadèmica i que serà notificada a través del Moodle de l'assignatura.

En cas que l'estudiant realitzi qualsevol irregularitat que pugui conduir a una variació significativa de la qualificació d'un acte d'avaluació (com ara plagi o còpia), es qualificarà amb 0 aquest acte d'avaluació. En cas que es produeixin diverses irregularitats en els actes d'avaluació d'una mateixa assignatura, la qualificació final d'aquesta assignatura serà 0.

Activitats d'avaluació

Títol	Pes	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Participació en treballs pràctics, tutorització i/o presentació pública d'un ritual	10%	5	0,2	2, 4, 5, 8, 10, 12, 13, 14
Prova escrita (treball teòric individual)	50%	10	0,4	2, 4, 5, 7, 8, 9, 14
Treball pràctic individual o col·lectiu sobre l'anàlisi d'un ritual	40%	10	0,4	1, 3, 4, 5, 6, 11, 14, 15, 16

Bibliografia

Lectures obligatòries (Dossier)

Bloc temàtic sobre la religió

Evans-Pritchard, Edward E. (1991 [1965]). "Las teorías psicológicas" i "Las teorías sociológicas". A: *Las teorías de la religión primitiva*. Madrid: S.XXI, pp. 41-82 i 83-128.

Delgado, Manuel (1993). "La religiosidad popular. En torno a un falso problema". *Gazeta de Antropología*, 10.

Godelier, Maurice (2000 [1972]). "Hacia una teoría marxista de los hechos religiosos". A: *Economía, fetichismo y religión en las sociedades primitivas*. Madrid: S.XXI, pp. 346-354.

Durkheim, Émile (2003 [1912]). "Definición del fenómeno religioso y de la religión". A: *Las formas elementales de la vida religiosa*. Barcelona: Alianza, pp. 57-93.

Godelier, Maurice (2000 [1972]). "Lo visible y lo invisible en los baruya de Nueva Guinea". A: *Economía, fetichismo y religión en las sociedades primitivas*. Madrid: S. XXI. pp. 355-365.

Sarró, Ramon (2007). "Cómo los pueblos sin religión aprenden que ya tenían religión: notas desde la costa occidental africana". A: C. Salazar (coord.) *Religió, Cultura i cognició. Perspectives des de l'antropologia, Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, 23, pp.103-121.

Bloc temàtic sobre el simbolisme

Douglas, Mary (1991 [1966]). "La profanación secular". A: *Pureza y peligro. Un análisis de los conceptos de contaminación y tabú*. Madrid: S. XXI, pp. 27-41.

Durkheim, Émile & Mauss, Marcel (1969 [1903]). "Sobre algunas formas primitivas de clasificación. Contribución al estudio de las representaciones colectivas". A: Durkheim E. (1996). *Clasificaciones primitivas (y otros ensayos de antropología positiva)*. Barcelona: Ariel, pp. 25-103.

Turner, Victor (1980 [1967]). "Símbolos en el ritual Ndembu" i "La clasificación de los colores en el ritual Ndembu: un problema de clasificación primitiva". A: *La selva de los símbolos. Aspectos del ritual Ndembu*. Madrid: S. XXI, pp. 21-52 i 65-102.

Bloc temàtic sobre el mite

Lévi-Strauss, Claude (1971 [1962]). "La ciencia del concreto". A: *El pensamiento salvatge*. Barcelona: Edicions 62, pp. 19-50.

Bidou, Paul (1989 [1979]). "A propósito del incesto y de la muerte. Un mito de los indios tatuyo del noroeste de la Amazonia". A: Izard M. i Smith P. (eds.) *La función simbólica*. Madrid: Júcar, pp.113-145.

Bloc temàtic sobre el ritual

Lévi-Strauss, Claude (1987 [1958]). "La eficacia simbólica". A: *Antropología Estructural*. Barcelona: Paidós, p. 211-227.

Douglas, Mary (1991 [1966]). "Magia y milagro". A: *Pureza y peligro. Un análisis de los conceptos de contaminación y tabú*. Madrid: S. XXI, pp. 61-79.

Turner, Victor (1988 [1969]). "Niveles de clasificación de un ritual de vida y muerte". A: *Proceso ritual*. Madrid: Taurus, pp. 13-53 i 101-136.

Geertz, Clifford (1987 [1973]). "Ritual y cambio social: un ejemplo javanés". A: *La interpretación de las culturas*. Barcelona: Gedisa, pp. 131-151.

Delgado, Manuel (1997). "Exorcismo y martirio de las imágenes. La iconoclastia como violencia corporal en las sociedades mediterráneas". A: Checa F. i Molina P. (eds.), *La función simbólica de los ritos. Rituales y simbolismo en el Mediterráneo*. Barcelona: Icaria/ICA, pp. 367-398.

Christian, William (1995). "La devoción a las imágenes brunes a Catalunya. La Mare de Déu de Montserrat", *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 6, pp. 24-33.

Obres generals

Cantón Delgado, Manuela (2001). *La razón hechizada. Teorías antropológicas de la religión*. Barcelona: Ariel.

Díaz Cruz, Rodrigo (1998). *Archipiélagos de rituales. Teorías antropológicas del ritual*. Barcelona: Anthropos.

Duch, Lluís (1997). *Antropología de la religión*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Izard, Michel & Smith, Pierre (eds.) (1989 [1979]). *La función simbólica*. Madrid: Júcar.

Leach, Edmund (1978 [1976]). *Cultura y comunicación. La lógica de la conexión de los símbolos*. Madrid: S.XXI.

Morris, Brian (1995 [1987]). *Introducción al estudio antropológico de la religión*. Barcelona: Paidós.

Salazar, Carles (2009). *Antropología de las creencias. Religión, simbolismo, irracionalitat*. Barcelona: Ed. Fragmenta.

Sperber, Dan (1980 [1974]). *El simbolismo en general*. Barcelona: Anthropos.

Vallverdú, Jaume (2008). *Antropología simbólica. Teoría y etnografía sobre religión, simbolismo y ritual*. Barcelona: UOC.

Waal Malefijt, Annemarie de (1975). *Introducción a la antropología religiosa*. Estella: Verbo Divino.

*Per aprofundir en els autors clàssics també us poden ser útils els diccionaris enciclopèdics d'antropologia, com:

Barnard, A. & J. Spencer (eds) (1996). *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*. London & NY: Routledge.

Bonte, P. & M. Izard (eds) (1991). *Dictionnaire de l'Ethnologie et de l'Anthropologie*. Paris: PUF (Hi ha traducció al castellà editat per Akal el 1996).

Obres recomanades (disponible una bibliografia extensa per temes)

Augé, Marc (1998). *Dios como objeto. Símbolos-cuerpos-materias-palabras*. Barcelona: Gedisa.

Balandier, Georges (1994 [1992]). *El poder en escenas. De la representación del poder al poder de la representación*. Paidós.

Douglas, Mary (1991 [1966]). *Pureza y peligro. Un análisis de los conceptos de contaminación y tabú*. Madrid: S. XXI.

Douglas, Mary (1998 [1996]). *Estilos de pensar*. Barcelona: Gedisa.

Geertz, Clifford (1994 [1968]). *Observando el islam*, Barcelona: Paidós.

Geertz, Clifford (1987 [1973]). *La interpretación de las culturas*. Buenos Aires: Gedisa.

Gledhill, John (2000 [1999]). *El poder y sus disfraces*. Barcelona: Edicions Bellaterra.

Griaule, Marcel (1987 [1948]). *Dios de agua*. Barcelona: Alta Fulla.

Leenhardt, Maurice (1997 [1947]). *Do Kamo. La personne et le mythe dans le monde mélanésien*. Paris: Gallimard.

Lévi-Strauss, Claude (1987 [1958]). *Antropología estructural*. Barcelona: Paidós.

Mallart, Lluís (1983). *La dansa als esperits. Itinerari iniciàtic d'un medecinaire africà*. Barcelona: La Llar del Llibre.

Turner, Victor (1990 [1967]). *La selva de los símbolos*. Madrid: Siglo XXI.

Turner, Victor (1988 [1969]). *El proceso ritual. Estructura y antiestructura*. Madrid: Taurus.

Ventura i Oller, Montserrat (2012). *En el cruce de caminos. Identidad, cosmología y chamanismo Tsachila*. Quito: FLACSO / Abya-Yala/ IFEA.

Programari

Processador de textos (tipus Word), Powerpoint.